

EVOLUTIE ENERGIEPRIJS VERSUS EVOLUTIE GEZINSBUDGET

Studie uitgevoerd op vraag van de ACLVB / CGSLB

November 2011

O I V O

Onderzoeks- en Informatiecentrum
van de Verbruikers Organisaties

Stichting van openbaar nut

Paapsemlaan 20 – 1070 Brussel

Voor de consumenten leidt een monopolie tot een situatie waarin de prijs hoger is en de beschikbare hoeveelheden kleiner zijn dan wanneer er perfecte concurrentie op de markt zou zijn: de onderneming die een monopoliepositie heeft, beschikt over een rente.

Vóór de vrijmaking van de markt beoogde de structuur het "vangen" van die rente voor het gemeengoed. Net zoals vandaag het geval is, werd de distributie verzekerd door intercommunales waarvan er sommige dividenden ontvingen. In 2000 inden de intercommunales zo om en bij de 24 miljard Belgische frank (\pm 600 miljoen euro) aan dividenden. Dat geld werd voor een groot deel herverdeeld onder de gemeenten, die het onder andere gebruikten om de OCMW's te financieren.

De historische leverancier bepaalde de prijzen. Maar die prijzen werden a posteriori gecontroleerd, in het algemeen belang, door het CCEG, dat de macht had om tariefplannen uit te werken als het oordeelde dat de vastgestelde winsten niet eerlijk waren. Om de controle mogelijk te maken, kende de sector een recht van inzage in de kostenstructuur toe aan de vertegenwoordigers van de werkgevers en de werknemers waaruit het Comité was samengesteld.

De vrijmaking van de markt

De Europese Commissie was ervan overtuigd dat de vrijmaking van de elektriciteits- en gasmarkt een betere toegang tot de energie, een betere dienstverlening en voordeligere prijzen voor de gebruikers tot gevolg zou hebben. Het Europees Parlement keurde bijvoorbeeld tijdens de Europese Raad van 19 december 1996 een richtlijn die de gemeenschappelijke regels vastlegt voor de interne markt van elektriciteit en gas. Die richtlijn voorzag dat de elektriciteits- en gasmarkt tegen 1 januari 2007 in alle Europese landen vrijgemaakt moest zijn. Ze voorzag ook dat wie energie verkoopt, niet langer tegelijkertijd de beheerder van het distributienetwerk kon zijn.

Het Europese project voor de vrijmaking van de elektriciteits- en gasmarkt zag het levenslicht in het begin van de jaren 1990, met drie hoofddoelstellingen:

- de opkomst van een eengemaakte Europese energiemarkt bevorderen;
- de concurrentiepositie van de Europese bedrijven in deze sector verbeteren;
- een daling van de energieprijzen aanbieden door de vrije concurrentie te laten spelen.

Met die doelstellingen wilde men Europa concurrentiëler maken door de energiekosten voor de bedrijven te verminderen.

Vrijmaking met twee snelheden

Vlaanderen was het eerste Gewest dat besliste om de elektriciteits- en gasmarkt vrij te maken. Sinds 1 juli 2003 heeft de residentiële consument de mogelijkheid om vrij zijn elektriciteitsleverancier in Vlaanderen te kiezen. Aan de andere kant beslisten het Waalse en het Brusselse Gewest, onder druk van de gas- en elektriciteitsintercommunales, om nog tot 1 januari 2007 te wachten.

Dat is ook de reden waarom de periode na 2003 geanalyseerd zal worden op grond van de gewestelijke aspecten.

De prijs voor en na de vrijmaking

Van 1955 tot aan de vrijmaking van de markt heeft het Controlecomité voor Elektriciteit en Gas (CCEG) in België de prijzen van de elektriciteit en het gas bepaald. Daarvoor nam het CCEG in het kader van de oude regulering van de elektriciteitssector zijn toevlucht tot eenvormige en gestandaardiseerde tariefregimes voor klantengroepen die op hun beurt gestandaardiseerd waren. Deze tariefformules steunden op parameters die door de sector uitgewerkt waren. Die parameters dienen om de evolutie van de productiekosten in cijfers uit te drukken. De belangrijkste parameters zijn de parameters Ne en Nc.

- Parameter Nc wil de evolutie van de kostprijs weerspiegelen van de brandstoffen die gebruikt werden voor de productie van elektriciteit, waaronder de petroleum- en de gasprijs;
- parameter Ne werd ontwikkeld om de evolutie te weerspiegelen van de andere productiefactoren, waaronder de lonen in de sector.

Bij de vrijmaking van de delen 'productie' en 'levering' zijn de prijzen vrij geworden, hoewel een deel blijft bepaald worden door de CREG en door de Staat.

De facturen dekken immers drie delen:

- Het deel energie. Dat is het enige deel dat vrijgemaakt is en het wordt bepaald door de leverancier.
- Het deel distributie- en transportkost. Het is de CREG die de aanvaardbare distributie- en transportkosten bepaalt.
- Het deel 'contributie', dat de verschillende taksen, abonnementsprijzen en overheads omvat. De Staat bepaald de contributies.

Wat de prijsbepaling betreft, verschilt het tweede deel, dat betrekking heeft op de kosten van het transport en het gebruik van de distributienetwerken, sinds de vrijmaking in functie van de distributiezones. Het gaat er hierbij om rekening te houden met de specifieke distributiekosten in de betreffende zone, en dit om objectieve redenen die verband houden met de topografie en de bevolkingsdichtheid. Vóór de vrijmaking werden die kosten (distributie en transport) gelijk verdeeld door middel van de evenwichtige verdeling van de distributiekosten, t.t.z. overal in België een identiek tarief voor het distributienetwerk.

Parallel met de vrijmaking hebben de verschillende staatsvormingen de bevoegdheden voor energie herverdeeld tussen de Federale Staat en de Gewesten. De Gewesten zijn bevoegd voor de gewestelijke aspecten van de energie, zoals lokale distributie en transport van elektriciteit met een nominale spanning lager dan of gelijk aan 70 kV. De federale overheid is bevoegd voor de materies waarvan de technische en economische ondeelbaarheid een nationale aanpak vereist. Dat is onder andere het geval voor het vervoer en de productie van energie, de kernenergie alsook de tarieven.

Tabel 2, Verbruik⁶ en prijs van gas en elektriciteit (1997-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Verbruik							
Residentieel verbruik (Ktep)	13774	15673	14582	14552	14635	14198	14839
Evolutie van het residentieel verbruik		13,79%	-6,96%	-0,21%	0,57%	-2,99%	4,51%
Evolutie van de gemiddelde prijzen							
Aardgas tarief B (Prijs iBTW)			10,91	10,55	9,94	12,84	14,27
Evolutie gas				-3,30%	-5,78%	29,18%	11,14%
Elektriciteit normaal tarief (Prijs iBTW)			6,01	6,11	5,98	6,15	6,35
Evolutie elektriciteit				1,66%	-2,13%	2,84%	3,25%

Bron: eigen berekeningen op basis van cijfers van de FOD Economie

Opmerking: het normale tarief van die periode komt overeen met ons huidige dagtarief.

Het residentieel verbruik vóór 1999 neemt globaal af tussen 1996 en 1999. Tegelijk daalt ook de prijs van het gas en de elektriciteit over die periode, waarmee hij met vertraging de olieprijsen volgt. Die afname wordt nog groter doordat de vraag – door de gunstige weersomstandigheden – afneemt.

Het gecumuleerde effect van de afname van de vraag naar energieproducten en de daling van de olieprijsen heeft tussen 1996 en 1999 gezorgd voor een groei van de reële lonen die groter was (1,6%) dan de evolutie van de energiekost, die bijna -4% bedroeg.

DE PERIODES 1999-2002 EN 2002-2003

De beslissingen in de eerste periode (1999-2002) hebben invloed gehad op de prijzen in de tweede periode. Die twee periodes vertonen echter verschillende profielen. Terwijl de energieprijzen fors stijgen in de eerste periode, dalen ze drastisch tijdens de tweede.

Tabel 3, Verbruik en prijs van gas en elektriciteit (1998-2003)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Verbruik gas voor HUISHOUDEN (Ktep)	3386	3283	3302	3632	3466	3609
Variatie		-3,04%	0,58%	9,99%	-4,57%	4,13%
Aardgas: tarief B (1)/(3) Eur/m ³	0,262	0,246	0,318	0,354	0,319	
Variatie		-6,11%	29,27%	11,32%	-9,89%	-9,37%
Verbruik elektriciteit voor HUISHOUDEN (Ktep)	2011	2019	2041	2098	2229	2238
Variatie		0,40%	1,09%	2,79%	6,24%	0,40%
Elektriciteit: normaal tarief (2)/(4) Eur/kWh	0,151	0,148	0,152	0,157	0,155	
Variatie		-1,99%	2,70%	3,29%	-1,27%	-13,09%

Bron: eigen berekeningen op basis van cijfers van de FOD Economie

Opmerking: het normale tarief van die periode komt overeen met ons huidige dagtarief.

⁶ Het residentieel verbruik omvat niet alleen het huishoudelijke verbruik van de gezinnen, maar ook het verbruik van de handels- en dienstzaken.

Een toename van het verbruik, zowel van gas als van elektriciteit, verschijnt in de periode van 1999 tot 2003. De verbruikte hoeveelheid elektriciteit neemt regelmatig en continu toe, terwijl de verbruikte hoeveelheid gas meer schommelt in functie van de weersomstandigheden. Dat wordt verklaard door een relatief groter belang van gas in de verwarming. Over dezelfde periode stijgen de prijzen, ondanks bepaalde prijsdalingen. De energie-uitgaven kunnen bekomen worden door de prijzen met de verbruikte hoeveelheden te vermenigvuldigen. Aangezien de prijzen en de verbruikte hoeveelheden in stijgende lijn evolueren in die periode, worden de effecten versterkt.

De oorsprong van de stijgingen van de energieprijzen is hoofdzakelijk te vinden in de stijging van de olieprijs tussen 1998 en 2000. Die olieprijs spelen mee in de parameter N_c , die gebruikt wordt bij de bepaling van de energieprijzen. Het effect van de stijgende olieprijs laat zich altijd met vertraging gevoelen en daardoor zien we een stijging van de energieprijzen van 1999 tot 2002.

Het gecumuleerde effect van de toename van de vraag naar energieproducten en de stijging van de olieprijs heeft dus tijdens de periode van 1999 tot 2002 geleid tot een forse stijging van de energiekost (+21%), terwijl de lonen maar met 3% stijgen.

Geconfronteerd met die forse prijsstijging voor de energieproducten heeft de regering aan het CCEG gevraagd om een vergelijking te maken van de prijzen van gas en elektriciteit in België en in de ons omringende landen. Uit die studie komt naar voren dat de consumenten in de buurlanden van België indertijd energie konden verkrijgen tegen een merkbaar lagere prijs dan de Belgische bevolking. Op 5 april 2000 legde de regering ambitieuze bijstellingsstreefdoelen vast: de tariefachterstand ten overstaan van het buitenland tegen medio 2002 wegwerken en de factuur van de residentiële klanten terugschroeven.

In de periode 2001-2003 heeft het CCEG, vertrekkend van de vaststelling van een hogere energieprijzen bij ons dan bij onze burens en onder druk van de regering en van de vakbonden, geoordeeld dat de evolutie van de vastgestelde winst niet eerlijk verdeeld was. Daarop heeft het CCEG tariefprogramma's in die zin uitgewerkt. Dankzij die programma's konden specifieke ristorno's in de toekomstige prijzen geïntroduceerd worden en voor de betrokken klanten toegepast worden. Zo werd onder andere voorzien om de aanvankelijk hogere kosten die de consumenten betaald hebben, terug te storten naar aanleiding van de snelle afschrijving van de kerncentrales. De prijsmaatregelen die het CCEG tussen 2001 en 2003 goedgekeurd heeft, hebben de prijs van de elektriciteit met 620 miljoen euro (d.i. ongeveer 25 miljard BEF) verlaagd. Merk ook op dat de helft van die prijsdalingen in het voordeel van de professionele verbruikers doorgevoerd werden.

De prijsverlagingen waartoe het CCEG besloten had, zijn maar pas tussen 2002 en 2003 echt vruchten beginnen afwerpen. Die verlagingen hebben het pad geëffend voor een forse afname van de energie-uitgaven van de gezinnen (-13%), terwijl de lonen licht zouden toenemen.

De afschaffing van het Controlecomité heeft ook een einde gemaakt aan de tariefprogramma's.

DE PERIODE 2003-2007

Die periode verschilt van de voorgaande periode door de volgende elementen:

- Het samen bestaan van twee systemen naast elkaar voor de prijsbepaling: de productie en de levering van elektriciteit zijn vrijgemaakt in Vlaanderen, terwijl de rest van België nog zal wachten tot in 2007. In Vlaanderen verschijnen een prijzevoluatie die gekoppeld is aan het verbruikte volume en een evolutie van de distributiekosten die verschilt naar gelang van de distributienetbeheerder, iets wat we in de rest van het land niet zien.
- De energie-uitgaven maken een merkbaar hogere stijging door dan de lonen.

Die evoluties vinden hun oorsprong hoofdzakelijk in de evolutie van de gas- en elektriciteitsprijzen. Zoals de tabellen 4 en 5 aantonen, is de elektriciteitsprijs praktisch alleen maar gestegen tussen 2003 en 2007, in het bijzonder voor de heel kleine verbruikers (+37%).

Tabel 6 toont ons dat de gas- en elektriciteitsprijzen over de periode van 2006 tot juni 2011 globaal genomen vaker gestegen dan gedaald zijn en dat de prijsdalingen nooit even groot zijn als de prijsstijgingen.

Tabel 6, Evolutie van de elektriciteits- en gasprijzen en van de lonen

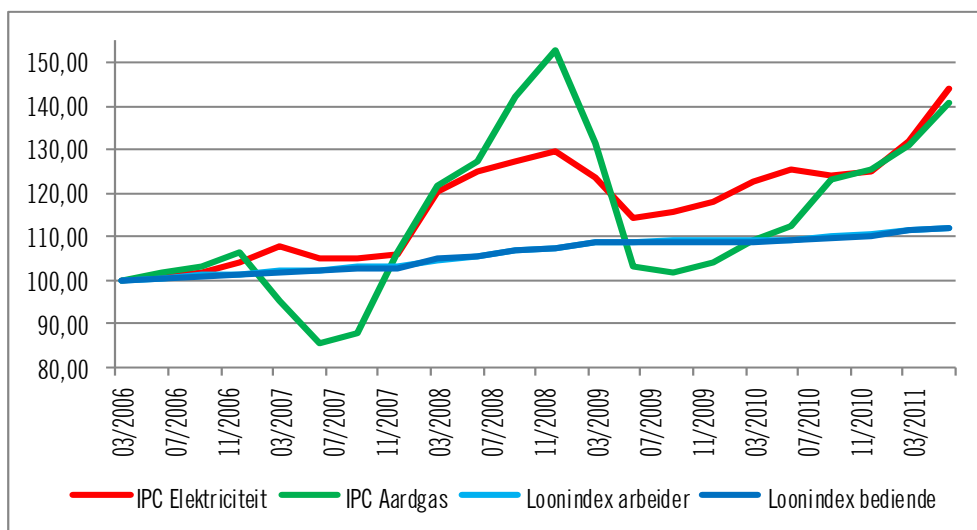
	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	Juni 2006 - juni 2011
Index van de arbeiderslonen	1,86%	4,04%	1,47%	1,47%	1,21%	1,58%	11,87%
Index van de bediendenlonen	1,68%	4,20%	1,52%	1,52%	1,09%	1,92%	11,66%
Elektriciteit	4,00%	1,55%	22,28%	-8,84%	6,04%	15,09%	43,09%
Aardgas	9,60%	-0,11%	43,49%	-31,73%	20,32%	12,09%	37,94%
Δ arbeiderslonen en elektr.**	2,14%	-2,49%	20,82%	-10,31%	4,83%	13,51%	31,21%
Δ arbeiderslonen en gas**	7,74%	-4,15%	42,02%	-33,19%	19,11%	10,51%	26,06%
Δ bediendenlonen en elektr.**	2,32%	-2,66%	20,76%	-10,36%	4,96%	13,17%	31,42%
Δ bediendenlonen en gas**	7,92%	-4,32%	41,97%	-33,24%	19,24%	10,17%	26,27%

* over de eerste 6 maanden; ** verschil tussen lonen en energieprijzen, in procentpunten - Bron: eigen berekeningen, FOD Economie (IPC)

De twee periodes – 2007 en 2009 – die gekenmerkt worden door het feit dat de energie relatief goedkoper wordt, zijn sterk verschillend. In 2007 zijn het vooral de lonen die gestegen zijn, terwijl de prijs van elektriciteit maar licht steeg en de prijs van gas zeer licht daalde. De situatie in 2009 is voornamelijk te wijten aan opeenvolgende forse prijsdalingen na de daling van de prijzen van de olieproducten. De olieprijsdaling als gevolg van de vertraging van de economie die door de bankencrisis veroorzaakt werd, begon naar het einde van 2008 toe.

Zoals grafiek 4 visueel bevestigt, heeft de periode na de vrijmaking globaal genomen geen substantiële prijsverlagingen in de energiesector mogelijk gemaakt. Zoals grafiek 1 al aantoonde, liet de prijsdaling van 2009 niet toe om een daling van de energie-uitgaven van de gezinnen te verkrijgen. **De vrijmaking is een mislukking.**

Grafiek 4, Evoluties van de prijzen van elektriciteit en gas en van de lonen

Bron: eigen berekeningen op basis van statistiek van de FOD Economie en van de FOD WASO

De grafiek toont duidelijk dat de prijzen, ondanks tal van fluctuaties, sinds maart 2006 veel sneller gestegen zijn dan de lonen.

Sinds de totale vrijmaking van de elektriciteits- en gasmarkt zijn de prijzen van elektriciteit over dezelfde periode bijna viermaal sneller gestegen dan de lonen; de gasprijzen zijn in dezelfde periode meer dan driemaal sneller gestegen dan de lonen.

Regionale vergelijking van de energieprijzen en de lonen

Voor elk Gewest vertegenwoordigen verschillende verbruikscategorieën het verbruik van de gezinnen⁷:

- De gezinnen die 600 kWh elektriciteit per jaar verbruiken – het gaat hier om alleenstaanden met maar weinig elektrische huishoudtoestellen en die maar heel weinig elektriciteit verbruiken;
- De gezinnen die 1.200 kWh elektriciteit per jaar verbruiken – het gaat hier om gezinnen met 2 personen die bijzonder goed op hun elektriciteitsverbruik letten;
- De gezinnen die 3.500 kWh elektriciteit verbruiken, wat het gemiddelde verbruik van elektriciteit is;
- De gezinnen die enkel gas verbruiken voor het klaarmaken van eten en het verwarmen van water (2.326 kWh/jaar);
- De gezinnen die gas verbruiken voor de keuken en de verwarming (23.260 kWh/jaar).

DE VRIJGEMAAKTE MARKT IN VLAANDEREN (2003-)

De CREG⁸ stelt vast dat de meest consumenten in dit Gewest – toch alleszins tot in 2008 – voor elektriciteit hebben kunnen genieten van prijzen die interessanter waren dan op de gereguleerde markt. Volgens de CREG ligt de reden voor dat verschil hoofdzakelijk bij twee factoren: het feit dat de distributiekosten relatief goedkoper zijn in Vlaanderen en het feit dat het systeem met gratis kilowatts behouden werd. Want vóór de vrijmaking waren de distributiekosten eenvormig en de distributiekosten zijn hoger in het Waalse Gewest vanwege de topografie en de geografische spreiding van de gezinnen.

Is de vrijmaking een goede zaak geweest voor Vlaanderen?

Aanvankelijk wel; sedertdien hangt alles af van de gekozen leverancier en van het verbruik.

De CREG toont ook dispariteiten naar gelang van het verbruiksvolume: hoe lager het verbruik, hoe hoger de prijs per kWh. En daar komt nog het volgende bij:

- De gezinnen die 600 kWh per jaar verbruiken, hebben voor praktisch de hele periode sinds 2003 kunnen genieten van interessantere tarieven dan op de gereguleerde markt, tenzij ze voor een slecht contract gekozen hebben . . .
- De gezinnen die 1.200 kWh per jaar verbruiken, hebben van betere tarieven genoten tot het einde van 2007; sindsdien liggen de prijzen heel dicht in de buurt, of hoger van die van het gereguleerde systeem.
- De gezinnen die 3.500 kWh per jaar verbruiken, hebben van betere tarieven genoten tot in maart 2008; sindsdien zijn de prijzen minder voordelig dan in het gereguleerde systeem.

⁷ Aangezien de gegevens over de gezinsbudgetten niet voor de hele periode beschikbaar zijn, gebruikt de analyse de gegevens betreffende de lonen (nationale reële lonen) en de prijzen. Omdat de vrijmaking van de levering en de productie van elektriciteit en gas niet in alle Gewesten op hetzelfde moment begonnen is, wordt als referentieperiode de periode van de gewestelijke vrijmaking gebruikt. De CREG is de bron voor de analyse van de evolutie van de energieprijzen.

⁸ Bron: CREG, de evolutie van de elektriciteitsprijzen op de residentiële markt (http://www.creg.be/pdf/Tarifs/E/evolprix_e_nl.pdf). De gegevens van de CREG beginnen in september 2004, wat maar weinig invloed heeft op de resultaten van de voorliggende studie.

- De periode van januari 2007 tot juni 2007 wordt gekenmerkt door een daling van de gasprijs die tot wel 10% oploopt, terwijl de lonen maar matig stijgen.
- Tussen juni 2007 en december 2008 is er een heel forse stijging van de gasprijs, in navolging – met vertraging – van de evolutie van de olieprijsen.
- Tussen december 2008 en september 2009 maken de olieprijsen een daling door die sterker is dan de stijging die ze in de voorgaande periode kenden. Maar de dalingen van de gasprijs zijn minder fors dan de prijsstijgingen in de voorafgaande periode.
- Sinds september 2009 wordt de periode gekenmerkt door een nieuwe stijging van de gasprijsen, die de prijsdaling die tijdens de eerste 9 maanden van 2009 vastgesteld werd, praktisch tenietdoet.

Conclusie voor de Vlaamse markt (2003 -)

Ten gevolge van het afschaffen van de evenwichtige verdeling¹² van de distributiekosten en het behouden van het systeem van gratis kilowatts, hebben de inwoners van Vlaanderen aanvankelijk kunnen genieten van een substantiële daling van de prijs van hun elektriciteit. De prijsdalingen tussen 2003 en 2008 hebben de inwoners van het Vlaamse Gewest de mogelijkheid geboden om hun koopkracht gedurende die periode te verbeteren. Sinds maart 2008 zijn de elektriciteitsprijzen echter sneller gestegen dan de lonen. En de gasprijs is sinds 2007 verdrievoudigd.

DE VRIJGEMAAKTE MARKT IN WALLONIË (2007-)

Is de vrijmaking een goede zaak geweest voor Wallonië? De huishoudelijke klanten in het Waalse Gewest hebben helemaal geen baat gehad van de vrijmaking, zoals de CREG beklemt. *In Wallonië zijn de distributiekosten hoger dan het nationale gemiddelde en de poging tot gelijkstelling van de leveranciertarieven met die in Vlaanderen, met een vaste termijn die merkbaar langer is dan die bij het vroegere gereguleerde tarief, heeft in afwezigheid van gratis kWh een ongunstig effect gehad. Sinds de stijging van de distributiekosten vanaf 2008, is de situatie nog verergerd. Voor bepaalde consumenten is het niet meer mogelijk, zelfs niet als ze de interessantste leverancier kiezen, om betere prijzen te verkrijgen dan die welke in het vroegere gereguleerde systeem mogelijk geweest zouden zijn.*¹³

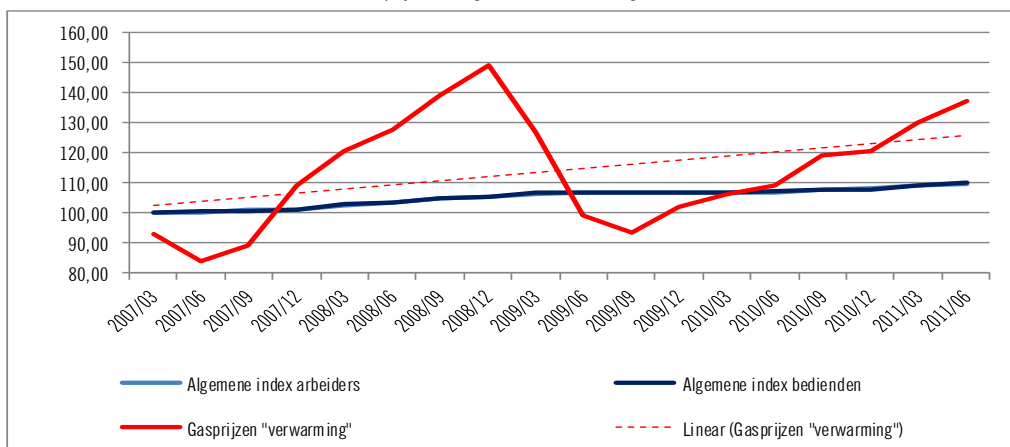
De grafieken van de CREG tonen ook verschillen volgens het verbruikte volume: hoe kleiner het verbruik, hoe hoger de prijs per kWh. En daar komt nog het volgende bij:

- De gezinnen die 600 kWh per jaar verbruiken, betalen voor hun elektriciteit een prijs die duurder is dan het gereguleerde tarief.
- De gezinnen die 1.200 kWh per jaar verbruiken, betalen praktisch allemaal meer dan het gereguleerde tarief voor hun elektriciteit.
- De gezinnen die 3.500 kWh per jaar verbruiken, hebben tot in 2009 meer dan het gereguleerde tarief betaald voor hun elektriciteit. Sindsdien kunnen zij die voor een goede leverancier gekozen hebben, van gunstigere prijzen genieten.

¹² Een identiek tarief voor het distributienetwerk overal in België.

¹³ CREG, 2011, Evolutie van de elektriciteitsprijzen op de residentiële markt, p. 11.

Grafiek 6G2, Evolutie van de prijzen van gas voor "verwarming" in Wallonië en van de lonen

Bron: eigen berekeningen op basis van statistiek van de CREG, de VREG en de FOD WASO

Het verschil in evolutie van de lonen wordt verklaard door het groter aandeel arbeiders op basis van een gemiddelde index die gebaseerd is op de verhouding tussen arbeiders en bedienden in het Gewest.

Tabel 10, Evolutie van de gasprijen en de lonen tussen januari 2007 en juni 2011

	Jan. 2007 - juni 2007	Juni 2007 - dec. 2008	Dec. 2008 - sept. 2009	Sept. 2009 - juni 2011	Jan. 2007 - juni 2011
Δ Lonen	1,11%	4,85%	1,43%	2,97%	10,03%
Δ Gasprijs "keuken"	-5,50%	48,12%	-25,24%	28,46%	28,68%
Δ Gasprijs "verwarming"	-9,43%	77,53%	-37,51%	47,25%	37,32%

Bron: eigen berekeningen op basis van statistiek van de CREG, de CWaPE, de FOD Economie en de FOD WASO

De tabel toont ook dat de gasprijen tussen januari 2007 en juni 2011 driemaal sneller gestegen zijn dan de lonen.

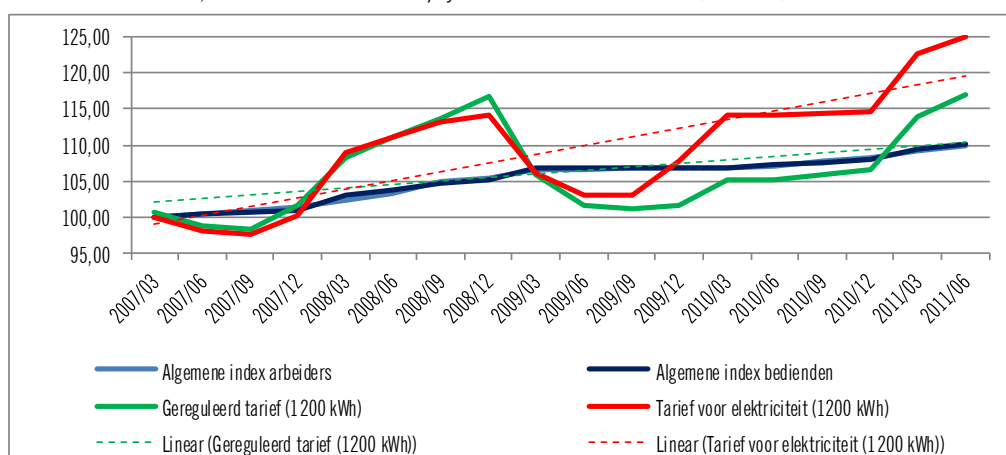
De periodes en de evolutie zijn vergelijkbaar met wat we in Vlaanderen gezien hebben, al liggen de prijzen iets hoger.

- De periode van januari tot juni 2007 wordt gekenmerkt door een daling van de gasprijs met bijna 10%, terwijl de lonen licht stijgen.
- Tussen juni 2007 en december 2008 zien we een zeer forse stijging van de gasprijs, die – met vertraging – de evolutie van de olieprijs volgt.
- Tussen december 2008 en september 2009 zijn we getuige van het gevolg van de daling van de oliekoers.
- Sinds september 2009 beleven we een nieuwe stijging van de gasprijen die de vastgestelde daling van de eerste 9 maanden van 2009 quasi tenietdoet.

Conclusie voor de Waalse markt (2007-)

De prijzen die de verschillende leveranciers toepassen, blijven sinds 2007 boven de gereguleerde prijzen. Bijgevolg is de vrijmaking van de energiemarkt geen succes geweest voor de inwoners van Wallonië. Sinds de vrijmaking heeft de evolutie van de prijzen van gas en elektriciteit geleid tot een verlies van koopkracht vanwege hun relatieve prijsverhogingen, die merkelijk hoger lagen dan de stijgingen van de lonen.

Grafiek 7Db, evolutie van de elektriciteitsprijzen Db in het Brusselse Gewest (1200 kWh) en van de lonen

Bron: eigen berekeningen op basis van statistiek van de CREG en van de FOD WASO

Jammer genoeg heeft dit marketingbeleid dat erop gericht was de consumenten te verleiden, maar 6 maanden geduurd, minder lang dus dan in Wallonië. Na deze prijsverlagingen, tonen de curves ons een forse stijging tot in september 2008, gevolgd door een daling tot in september 2009. Die fluctuaties zijn hoofdzakelijk het resultaat van de evolutie van de olieprijsen.

Door in de grafieken 7 de rode streepjeslijn met de blauwe curves te vergelijken, kunnen we zien dat de gemiddelde elektriciteitsprijzen globaal genomen merklijk sneller stijgen dan de lonen.

Op basis van tabel 11 en van de grafieken 7, waarin de indexen van de lonen, van de gereguleerde prijs en van een vrijgemaakte prijs opgenomen zijn, zien we meerdere periodes die door een opeenvolging van stijgen en dalen van de elektriciteitsprijzen gekenmerkt worden.

Tabel 11, evolutie van de elektriciteitsprijzen en de lonen

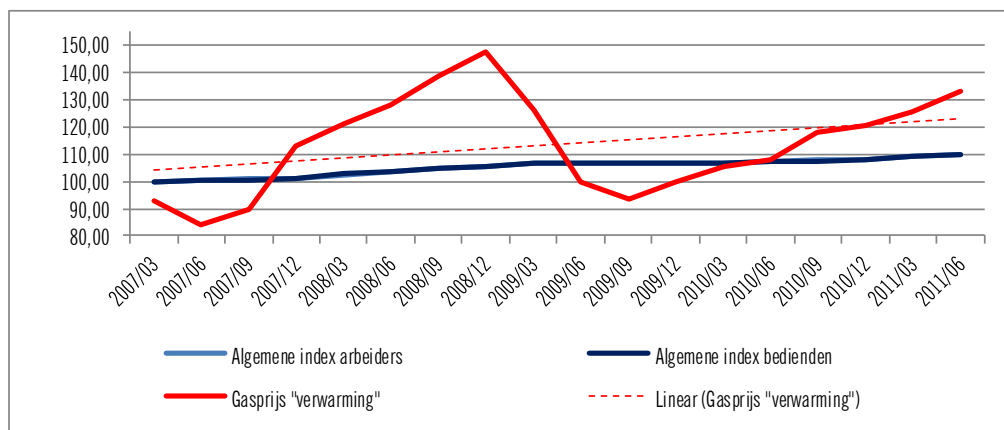
	Maart 2007 - sept. 2007	Sept 2007 - dec. 2008	Dec. 2008 - sept. 2009	Sept 2009 - juni 2011	Maart 2007 - juni 2011
Δ Lonen	0,76%	5,38%	1,39%	3,01%	10,06%
Δ Elektriciteit (600 kWh)	-1,27%	14,17%	-8,47%	19,89%	23,70%
Δ Elektriciteit (1200 kWh)	-2,24%	16,92%	-9,83%	21,35%	25,07%
Δ Elektriciteit (3500 kWh)	-1,70%	19,25%	-11,74%	23,27%	27,52%

Bron: CREG, Brugel, FOD Economie, FOD WASO

De tabel hierboven toont ons dat de elektriciteitsprijzen tussen maart 2007 en juni 2011, iets meer dan 2 à 2,5 maal sneller gestegen zijn dan de lonen, in functie van de verbruikte hoeveelheden.

- In de eerste 9 maanden van 2007 dalen de elektriciteitsprijzen, terwijl de lonen licht stijgen.
- Van september 2007 tot december 2008 is er, als gevolg van de stijging van de grondstoffenprijzen, bij de twee leveranciers een prijsstijging met 14 à 19%, d.i. veel sneller dan de lonen (5,38%).
- In de periode van september 2008 tot september 2009 dalen de energieprijzen (met 8 à 12%) ten gevolge van kleine contra-olieshocks, terwijl de lonen met minder dan 2% stijgen.
- Sinds september 2009 zijn de prijzen bij de grootste leveranciers opnieuw gestegen (met 20 à 23%), terwijl de lonen met 3% gestegen zijn.

Grafiek 7G2, evolutie van de prijzen van gas voor "verwarming" in het Brusselse Gewest en van de lonen

Bron: eigen berekeningen op basis van statistiek van de CREG en van de FOD WASO

Voor wat de tabel betreft, wordt het verschil in evolutie van de lonen verklaard door het grotere aandeel bedienden.

Tabel 12, evolutie van de gasprijzen en de lonen tussen januari 2007 en juni 2011

	Jan. 2007 - juni 2007	Juni 2007 - dec. 2008	Dec. 2008 - sept. 2009	Sept. 2009 - juni 2011	Jan. 2007 - juni 2011
Δ Lonen	1,05%	4,91%	1,39%	3,01%	10,06%
Δ Gasprijs "keuken"	-9,97%	48,93%	-25,68%	28,00%	28,85%
Δ Gasprijs "verwarming"	-15,83%	75,73%	-36,63%	41,91%	32,99%

Bron: eigen berekeningen op basis van statistiek van de CREG, van Brugel, van de FOD Economie en van de FOD WASO

Tussen januari 2007 en juni 2011 zijn de gasprijzen driemaal sneller gestegen dan de lonen. De periodes en de evolutie zijn vergelijkbaar met die welke we in Vlaanderen zagen, al zijn de prijzen hier iets hoger.

- De periode van januari 2007 tot juni 2007 wordt gekenmerkt door een daling van de gasprijzen met bijna 16%, terwijl de lonen licht stijgen.
- Tussen juni 2007 en december 2008 zien we een zeer forse stijging van de gasprijzen, die – met vertraging – de evolutie van de olieprijs volgt.
- Tussen december 2008 en september 2009 is er een daling als gevolg van de daling van de oliekoersen.
- Sinds september 2009 zien we een nieuwe stijging van de gasprijzen, die de daling van de gasprijzen in de eerste 9 maanden van 2009 bijna helemaal tenietgedaan heeft.

Conclusie voor de Brusselse markt (2007-)

De vrijmaking van de elektriciteitsmarkt is niet positief geweest voor de inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De grafieken tonen, vooral tijdens de periodes van prijsstijgingen, dat de vrijmaking uitmondt in prijzen die hoger uitvallen dan in het gereguleerde systeem. De elektriciteitsprijzen zijn globaal genomen tweemaal sneller en de gasprijzen zelfs driemaal sneller gestegen dan de lonen. Het gevolg is dat, sinds de vrijmaking, de evolutie van de energieprijzen geleid heeft tot een verlies aan koopkracht in het Brusselse Gewest, dit door de relatieve prijsverhoging die merkelijk forser was dan de loonsverhogingen.

De gemiddelde elektriciteitsprijs in België en aan onze grenzen

Volgens een studie van het studiebureau Frontier Economics, aan de CREG voorgesteld op 26 oktober 2011, betalen de gezinnen en bedrijven in België veel meer voor hun elektriciteit dan in de buurlanden. De industrieprijzen zullen we hier niet analyseren.

Tabel 13, elektriciteitsprijs in België en in de buurlanden

	Gezin	Medium industrie
	Prijzen in cent/kWh	
Vlaanderen	20,90	8,60
Wallonië	22,38	8,94
Brussel	21,32	8,67
Frankrijk	9,09	4,48
Duitsland	22,63	8,51
Nederland	16,57	7,27
Verenigd Koninkrijk	11,47	8,66

Bron: eigen berekeningen, gegevens van de CREG/Frontier Economics

Rekening houdend met de gratis kilowatturen (kWh) in Vlaanderen, betaalt het gemiddelde gezin in dat Gewest 20,90 cent/kWh elektriciteit. Omdat er in de andere Gewesten geen gratis elektriciteit is, betaalt een gemiddeld gezin in Wallonië 22,38 cent/kWh en een Brussels gezin 21,32 cent/kWh. Merk op dat de prijzen op de Brusselse markt, ondanks een kleiner aantal actieve leveranciers, minder hoog zijn dan in Wallonië. Tabel 13 toont ook dat het onder onze buurlanden enkel in Duitsland is dat de prijzen (nog) hoger zijn dan bij ons. In Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Nederland is elektriciteit goedkoper dan bij ons. Maar hoeveel goedkoper?

Tabel 14, Percentage prijsverschil voor elektriciteit

	Frankrijk	Duitsland	Nederland	Verenigd Koninkrijk
Vlaanderen	57%	-8%	21%	45%
Wallonië	59%	-1%	26%	49%
Brussel	57%	-6%	22%	46%

Bron: eigen berekeningen op basis van de gegevens van de CREG/Frontier Economics

De bovenstaande tabel geeft aan dat de elektriciteitsprijs voor een gemiddeld gezin in België, in vergelijking met onze buurlanden:

- 21 à 57% hoger is in Vlaanderen;
- 26 à 59% hoger is in Wallonië;
- 22 à 57% hoger is in het Brusselse Gewest.

Nog volgens diezelfde studie, is ook aardgas heel duur voor de gezinnen in België, maar behoorlijk goedkoop voor de grote bedrijven.

Redenen voor het mislukken van de vrijmaking

Om te begrijpen waarom de vrijmaking mislukt is, lijkt het ons belangrijk te kijken naar waar we vandaan komen. De situatie vóór de vrijmaking was als volgt: de sector is monopolistisch, Electrabel komt tussen op alle niveaus – productie (waarvan 55% in kerncentrales), vervoer en distributie – en de sector beschikt over een al vergaand afgeschreven instrument. Aangezien het CCEG een afschrijving voor de centrales op 20 jaar voorzag, zijn ze momenteel al helemaal afgeschreven. De prijzen worden door het CCEG vastgelegd, dat eenvormige en gestandaardiseerde tariefregimes bepaalt voor eveneens gestandaardiseerde klantengroepen.

Met andere woorden: het systeem vóór de vrijmaking bevoorrechtte de kostenefficiëntie van een verticaal geïntegreerde maatschappij, waar de afwezigheid van concurrentie gecompenseerd werd door:

- een controle a posteriori van de prijzen en kosten om na te gaan of er niet te veel misbruik is van de dominante positie op de markt;
- een financiering van de collectiviteiten via dividenden die aan de intercommunales uitbetaald werden.

WAT ER NODIG IS OPDAT EEN VRIJMAKING ZOU UITMONDEN IN EEN PRIJSDALING

De vrijmaking van een markt zal voor de consument zoveel voordeliger zijn als er een echte concurrentie heerst tussen de bedrijven. Daarvoor zijn nodig:

- Goed geïnformeerde klanten die bereid zijn om van leverancier te veranderen. Want enkel zo kunnen de consumenten een leverancier dwingen om een kwaliteitsdienst te leveren tegen de beste prijs, met de geloofwaardige dreiging van een mogelijke verandering van leverancier achter de hand. Dat is enkel mogelijk als er totale transparantie van de informatie is en als veranderen van leverancier gemakkelijk en kosteloos is.
- Klanten die gemakkelijk en zonder andere verplichtingen van leverancier kunnen veranderen. De boetes die leveranciers op vandaag bij een voortijdige contractbeëindiging aanrekenen, zijn niet van aard om een verandering van leverancier aan te moedigen. Die boetes moeten afgeschaft worden.
- Klanten die gerust zijn over de risico's die aan de verandering gekoppeld zijn. We moeten immers vaststellen dat zowel de historische operator als directe of indirecte tussenpersonen niet aarzelen om de consumenten te laten geloven dat veranderen van leverancier zou kunnen leiden tot bepaalde moeilijkheden op het gebied van de energiebevoorrading en tot netwerkpannes.
- Dat de markt economisch de aanwezigheid van verschillende actoren toelaat, zonder dat daarom de productiekosten verhogen. In het geval van België vereist dit de invoering van een grensoverschrijdende concurrentie. De te beperkte grensoverschrijdende transportcapaciteit is nefast voor de gebruikers die zouden willen importeren, maar ze maakt het voor een nieuwkomer op een markt ook onmogelijk om zijn eventuele productieoverschotten te exporteren. Die situatie schept dus een fysieke toegangsbarrière voor de nieuwkomers¹⁹.
- Eén (of meer) sterke regulator(s), aan wie men de middelen voor zijn (of hun) beleid verstrekt.

We moeten vaststellen dat geen enkel van de noodzakelijke elementen aanwezig was opdat de vrijmaking zou kunnen uitmonden in een betere service en een daling van de energieprijze. Om te beginnen zijn we van een monopolie overgegaan naar een oligopolie²⁰. Zulk een marktstructuur is niet echt voordeliger voor de consumenten, temeer daar de leveranciers de Electrabelprijzen volgen, tenzij in gerichte gevallen, wanneer een leverancier beslist om zijn prijzen te verlagen teneinde nieuwe klanten aan te trekken. Want de consumenten

¹⁹ CREG, Mislukking van de prijsvorming op de vrijgemaakte Belgische elektriciteitsmarkt en de redenen daarvoor, p. 19.

²⁰ *Oligopolie: een markt waarop een klein aantal verkopers gelijkaardige of identieke producten aanbieden*, Mankiw; Principes d'économie; p. 461.

beursprijs wordt bepaald door de vraag en het aanbod, maar de complexiteit van de productie en de opstarttijd van de centrales heeft het creëren van submarkten noodzakelijk gemaakt.

2. Dit beursmechanisme maakt het niet mogelijk om de onvolmaaktheden van de markt in te perken, want het aantal partijen is te beperkt voor de grote schaalbesparingen die nodig zijn. In die context kan de dominante producent de prijzen omhoog stuwen door zijn aanbod te beperken, maar tegelijk toch zijn winsten te vergroten doordat de rest van zijn productie tegen een hogere prijs gevaloriseerd zal worden.
3. De prijzen op bepaalde van die markten zijn bijzonder volatiel en daaruit volgt dat de leveranciers zich tegen bepaalde fluctuaties verzekeren, wat een kost meebrengt die op de consument verhaald wordt.

Deze elementen hebben tot gevolg dat de productiekost gestegen is, dat de aankoop van elektriciteit op de beurs geen prijsdaling helpt verkrijgen, dat de bijdragen ten laste van de sector uiteindelijk altijd door de consument betaald worden.

EN VOOR DE TOEKOMST?

Bovenop de hiervoor aangehaalde problemen, herinnert de CREG eraan dat er niet genoeg geïnvesteerd wordt in transport en distributie in de elektriciteitssector en dat dat de veiligheid van onze bevoorrading in gevaar zou kunnen brengen. De kostprijs van die investeringen zal aan de consumenten doorgerekend worden. Aan productiekant dreigde de hoofdaandeelhouder van Electrabel er recent nog mee de investeringen voor de toekomst in te perken omdat de federale overheid had verklaard belastingen te willen heffen op de gerealiseerde winsten!

De gewestoverheid zal geleidelijk aan de groencertificaten²¹ laten uitdoven. Zo heeft het Waalse Gewest recent beslist om het aantal jaren gedurende dewelke private producenten recht hebben op certificaten te beperken. Het aantal groencertificaten per jaar wordt ook beperkt. Het systeem van de groencertificaten wordt gefinancierd door de verbruikers van elektriciteit en bijgevolg zal een inperking of afschaffing ervan, bij het gelijk blijven van alle andere factoren, als gevolg hebben dat er een daling is van de prijs die de verbruikers moeten betalen.

De staat van de oliereserves doet vermoeden dat de prijs van de olieproducten alleen maar zal stijgen in de toekomst. Toch moeten we vaststellen dat de prijzen van elektriciteit en gas sterk die evolutie volgen wanneer de olieprijsen stijgen, maar dat het effect van prijsdalingen voor deze producten in mindere mate doorgegeven wordt.

De DNB zouden overal slimme tellers willen installeren op kosten van de consumenten. Dat zal leiden tot een verhoging van de distributiekosten met 40 à 70€ per jaar. Officieel probeert men ons die maatregel aan te praten als een goede zaak, want ze zou de consumenten de mogelijkheid bieden om op energie te besparen. Volgens het OIVO is de prijs die gevraagd wordt, te hoog omdat de geïnteresseerde consumenten via hun consumptie evenveel informatie kunnen verkrijgen door een module tegen de prijs van 25€ te kopen. Daarenboven is de echte impact van dergelijke informatie op de energiebesparingen verwaarloosbaar. Er zijn studies die spreken van een besparing van 3 à 7€ per jaar... Maar de echte redenen die de DNB en de leveranciers die weg op stuwen, zijn: een vermindering van wat de meteropnemingen hen kosten, de verbruikte energie controleren en de groene energie die door de gezinnen geproduceerd wordt controleren.

²¹ Dit is een mechanisme dat de producenten van groene elektriciteit aanmoedigt. Tot op heden ontvangen de gezinnen die zonnepanelen installeerden, bijvoorbeeld, een aantal certificaten in functie van hun productie, en dit gedurende 15 jaar.

Besluit

Zowel op nationaal als op gewestelijk niveau wijzen alle indicators op een snellere stijging van de energieprijzen dan van de lonen over de verschillende geanalyseerde periodes.

Op nationaal niveau zijn de energie-uitgaven tussen 1996 en 2009 sneller gestegen dan het budget van de gezinnen. De eerste grafieken tonen in het bijzonder dat deze stijging van de energie-uitgaven nog meer uitgesproken is sinds 2003. In vergelijking met de lonen stegen de energie-uitgaven viermaal sneller tussen 1996 en 2009.

Op basis van de consumptieprijzenindex zijn de prijzen tussen januari 2006 en juni 2011 bijna viermaal sneller gestegen dan de lonen, terwijl de gasprijzen in diezelfde periode meer dan driemaal sneller gestegen zijn dan de lonen.

Op gewestelijk vlak hebben de inwoners van Vlaanderen, als gevolg van de afschaffing van de gelijke verdeling van de distributiekosten en het behoud van het systeem met de gratis kilowatturen, aanvankelijk kunnen genieten van een substantiële verlaging van hun elektriciteitsprijs. De prijsdalingen tussen 2003 en 2008 hebben de inwoners van het Vlaamse Gewest in staat gesteld hun koopkracht tijdens die periode te verbeteren. Sinds maart 2008 zijn de elektriciteitsprijzen echter sneller beginnen stijgen dan de lonen sinds de vrijmaking. Wat het gas betreft, begint de geanalyseerde periode in maart 2007 en loopt ze tot juni van dit jaar. Net als voor elektriciteit geldt, zijn de gasprijzen in die periode sneller gestegen dan de lonen. In cijfers zijn de elektriciteitsprijzen sinds september 2004 tot driemaal sneller gestegen dan de lonen, naar gelang van het verbruik. Voor gas geldt dat de prijzen sinds januari 2007 tot driemaal sneller gestegen zijn dan de gemiddelde lonen.

Aangezien de Waalse en Brusselse markt in januari 2007 vrijgemaakt werden, dekt de gewestelijke analyse de periode van januari 2007 tot nu. In Wallonië, net als in Brussel trouwens, blijven de toegepaste elektriciteitsprijzen van de verschillende leveranciers sinds 2007 hoger dan wat ze zonder de vrijmaking geweest zouden zijn. Bijgevolg is de vrijmaking van de energiemarkt geen goede zaak geweest voor de inwoners van Wallonië. Sinds die vrijmaking heeft de evolutie van de elektriciteits- en gasprijzen geleid tot een verlies van koopkracht door hun relatieve prijsverhoging, die merkbaar fors was dan de loonsverhogingen. In het Waalse en het Brusselse Gewest stegen de elektriciteitsprijzen sinds januari 2007 tot 2,5 maal sneller dan de lonen, terwijl de gasprijzen tot driemaal sneller stijgen dan de gemiddelde lonen. Bijgevolg heeft de evolutie van de energieprijzen sinds de vrijmaking geleid tot een verlies van koopkracht in het Brusselse Gewest, doordat de relatieve prijsverhoging merkbaar hoger was dan de loonsverhogingen.

Op vandaag is het aandeel van hun budget dat de gezinnen voor gas en elektriciteit uitgeven, groter dan ooit.

Geen enkele van de noodzakelijke voorwaarden voor een succes van de vrijmaking was voor deze markt aanwezig. De scheiding van de beroepen van producent, transporteur (hoogspanningsleidingen) en distributeur is uitgemond in een stijging van de kosten van elk beroep, alsook in het ontstaan van kosten voor informatieoverdracht. Alle kosten voor de twee laatstgenoemde elementen worden systematisch verhaald op de consumenten.

Voor zover een stap terug achteruit zetten niet denkbaar is, moeten de controle machten van de regulators minstens even groot zijn als die welke het CCEG had.

Belangrijkste informatiebronnen

De gegevens over het residentiële verbruik, de evolutie van de gas- en elektriciteitsprijzen alsook van de weersomstandigheden zijn afkomstig uit de "Rapporten over de energiemarkt (1999-2008)", die geraadpleegd kunnen worden op de website van de FOD Economie:

<http://economie.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/energie/prijzen/>

De gegevens over de inflatie (van 2006 tot vandaag) zijn raadpleegbaar op de website van de FOD Economie:

<http://economie.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/economie/consumptieprijzen/>

De gegevens over het gezinsbudget zijn raadpleegbaar op de website van de FOD Economie:

http://statbel.fgov.be/nl/modules/publications/statistiques/arbeidsmarkt_levensomstandigheden/huishoudbudgetonderzoek_2009.jsp

De gegevens over de evolutie van de lonen zijn raadpleegbaar op de website van de FOD Tewerkstelling:

<http://www.werk.belgie.be/moduleDefault.aspx?id=7390>

De studie van de CREG over "het mislukken van de prijsvorming op de vrijgemaakte Belgische markt en de redenen daarvan" is raadpleegbaar op de website van de CREG: <http://www.creg.info/pdf/Studies/F811NL.pdf>

Vergelijkende analyse comparative van het Observatorium van de Energie: http://economie.fgov.be/fr/binaries/Electricite_2010-10_FR_tcm326-112657.pdf

Een analyse van wat een vrijgemaakte markt zou moeten zijn, "European Energy Regulators Put Consumers First", op http://www.energy-regulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_PAPERS/Customers/2008/FS-08-02_EUEnergyRegulatorsPutConsumersFirst_2008-10_Fin.pdf

Open brief van de CES: "Le projet de libéralisation du marché de l'énergie européenne ne répond pas aux défis actuels" <http://www.etuc.org/a/3983>

Onderzoek over de Europese sectoren van gas en elektriciteit, 2007:

http://europa.eu/legislation_summaries/energy/internal_energy_market/127076_fr.htm

Enquête over de werkrachten 1999-2010:

http://economie.fgov.be/nl/modules/publications/statistiques/arbeidsmarkt_levensomstandigheden/enquete_sur_les_forces_de_travail_1999-2010.jsp

Verantwoordelijke uitgever:

Marc VANDERCAMMEN

OIVO

Paapsemlaan 20

1070 BRUSSEL

Tel.: 02/547.06.11

Fax: 02/547.06.01

E-mail: info@oivo.be

Website: www.oivo.be

2011-2492-142

© OIVO

Reproductie toegelaten mits duidelijke bronvermelding en voorafgaande toestemming van de uitgever.

© OIVO - © OIVO - © OIVO - © OIVO - © OIVO - © OIVO - © OIVO - © OIVO - © OIVO - © OIVO - © OIVO - © OIVO - © OIVO -